

Zasady latynizacji pisma laotańskiego

Język laotański (ຟາສາລາວ – *phasa lao*) należy do rodziny języków dajskich (tai-kadaï). Jest językiem urzędowym dla około 8 mln mieszkańców Laosu. Oprócz laotańskiego w Laosie używa się około 90 innych języków, z których część nie jest z nim spokrewniona.

Laotański jest także używany w północno-wschodniej Tajlandii, gdzie określany jest jako północno-wschodni tajski lub isan od nazwy regionu. Region Isan stanowił od XIV do XVIII w. część laotańskiego królestwa Lan Xang. W 1893 roku, w wyniku wojny francusko-syjamskiej stał się częścią Tajlandii. Obecnie językiem isan mówi ponad 20 tys. mieszkańców Tajlandii. Jest on tam oficjalnie jest uznany za dialekt języka tajskiego i zapisywany pismem tajskim, chociaż przez użytkowników nadal określany jest jako „lao”¹.

Tajski i laotański (w tym isan) nie są w pełni dla siebie zrozumiałe, ponieważ mimo że mają ponad 80% wspólnego słownictwa, laotański i isan mają bardzo różny wzór tonalny, jakość samogłosek, sposób mówienia i wiele często używanych słów, które różnią się od słów tajskich.

Języka laotańskiego używa się także w przygranicznych regionach Kambodży, w Mjanmie, a także w diasporach laotańskich w Stanach Zjednoczonych, Kanadzie, Francji i innych krajach.

Laotański posiada trzy główne dialekty (północny, środkowy i południowy), które są wzajemnie zrozumiałe. Główne różnice między dialektami leżą w strukturze tonalnej, niektóre dialekty mają 5 tonów, inne mogą mieć ich nawet 7. Współczesny standardowy język laotański opiera się na dialekcie centralnym z regionu Wientian, charakteryzującym się 6 odrębnymi tonami. Wyrazy laotańskie są głównie jednosylabowe, ale mogą posiadać więcej sylab, szczególnie w złożeniach lub wyrazach obcego pochodzenia.

Język jest zapisywany w alfabecie laotańskim (ອັກສອນລາວ – *akson lao*). Wywodzi się on z alfabetu południowoindyjskiego za pośrednictwem starego pisma khmerskiego i wykazuje bliskie podobieństwo do pisma tajskiego używanego w królestwie Sukhothai (XIII-XIX w.), z którego został opracowany w XIV wieku.

Alfabet laotański składa się ze znaków spółgłoskowych oraz znaków samogłoskowych.

Nie istnieje obecnie żaden ogólnokrajowy system latynizacji dla języka laotańskiego. W 1966 r. BGN i PCGN wspólnie przyjęły system latynizacji oparty na wcześniejszym systemie *Lao Commission Nationale de Toponymie* (CNT, Laotańska Krajowa Komisja Toponimiczna), do którego dodano pełną tabelę samogłosek i dodatkowe uwagi. System BGN/PCGN 1966 nie został jednak oficjalnie przyjęty przez władze Laosu. Wobec braku krajowego standardu, różne podmioty rządowe np. Laotańskie Biuro Statystyczne (LSB), sektor prywatny i publiczny używają różnych systemów, ich mieszanek lub innych niejasnych i nieformalnych metod, takich jak np. skrypt „Karaoke”². Od połowy 2019 roku Departament Planowania i Współpracy (DPC) opracował i wdrożył system latynizacji o nazwie „System Ministerstwa Zdrowia 2020” (MoH 2020). Jest on oficjalnie używany w sektorze zdrowia³. Nowy system latynizacji języka laotańskiego przygotowywany jest od kilku lat także przez Narodowy Departament Geograficzny przy Biurze Premiera (krajowa administracja geodezyjno-kartograficzna)⁴.

Na podstawie zapisu zlatynizowanego w przedstawionym poniżej systemie BGN/ PCGN 1966 nie można odtworzyć zapisu laotańskiego.

¹ Max Planck Gessellschaft, Numeral Systems of the World Languages, Language name and location: Northeastern Thai [Refer to Ethnologue], <https://lingweb.eva.mpg.de/channumerals/Thai-Northeastern.htm>.

² Inaczej „Laonetics” komponent języka programowania TypeScript/Java Script służący do konwersji znaków laotańskich na angielskie lub francuskie formy fonetyczne.

³ Laoconverter.info, MoH 2020 – Development, <https://laoconverter.info/development.html>.

⁴ Por. Report of the Working Group on Romanization Systems: current status of United Nations romanization systems for geographical names https://unstats.un.org/unsd/ungegn/sessions/3rd_session_2023/documents/GEgn.2_2023_11_CRP11.pdf.

Spółgłoski

latynizacja				
	gdy towarzyszy jej znak samogłoski	gdy nie towarzyszy jej znak samogłoski		klasa
	nagłos	wygłos	śródgłos	
ᄁ	k	k		średnia
ᄂ	kh		kkha	wysoka
ᄃ	kh		kkha	niska
ᄄ	ng	ng		niska
ᄅ	ch		tcha	średnia
ᄆ	s		tsha	wysoka
ᄇ	x		tsha	niska
ᄈ	gn	y		niska
ᄉ ¹		y		niska
ᄊ	d	t		średnia
ᄋ	t		tta	średnia
ᄌ	th		ttha	wysoka
ᄍ	th		ttha	niska
ᄎ	n	n		niska
ᄏ	b	p		średnia
ᄐ	p		ppa	średnia
ᄑ	ph			wysoka
ᄒ	f			wysoka
ᄓ	ph		ppha	niska
ᄔ	f		pfa	niska
ᄕ	m	m		niska
ᄖ	y			średnia
ᄗ	r ²	r ²		niska
ᄘ ³	r	r		niska
ᄙ	l ²			niska
ᄚ	l ²			niska
ᄛ	v, o ^{2,4}	o, iou, oua ^{2,5}		niska
ᄜ	h ⁶			wysoka
ᄝ	– ⁷			średnia
ᄞ	h			niska

Inne uwagi do latynizacji

Laotański używa również digrafów opartych na kombinacjach cichego (niewymawianego) ຫ ຫ່າງ (han) z niektórymi innymi spółgłoskami, z których część posiada specjalne formy ligatur używanych opcjonalnie. Istnieją trzy ligatury spółgłoskowe, tj. ຫນ – n, ຫມ – m i ຫລ – l, które są również oddawane jako dwuznaki odpowiednio: ຫນ, ຫມ i ຫລ.

Sylaby wchodzące w skład nazw geograficznych powinny być latynizowane łącznie jako jedno słowo, bez względu na to czy ich odrębne części składowe mają określone znaczenia. Termin rodzajowy i kilka innych odrębnych słów, które go modyfikują należy oddzielać za pomocą spacji np. ຫວຍປຣະລອງ → Houay Pralong (‘rzeka Pralong’).

W języku laotańskim nie wyróżniamy wielkich i małych liter, ale latynizując należy używać odpowiednio wielkich i małych liter. Nie należy przekładać na język polski nazw naturalnych obiektów geograficznych rozpoczynających i wchodzących w skład nazw własnych obiektów geograficznych. Stosujemy do nich ogólne zasady latynizacji i zapisujemy je wielką literą.

Budowa sylaby w języku laotańskim

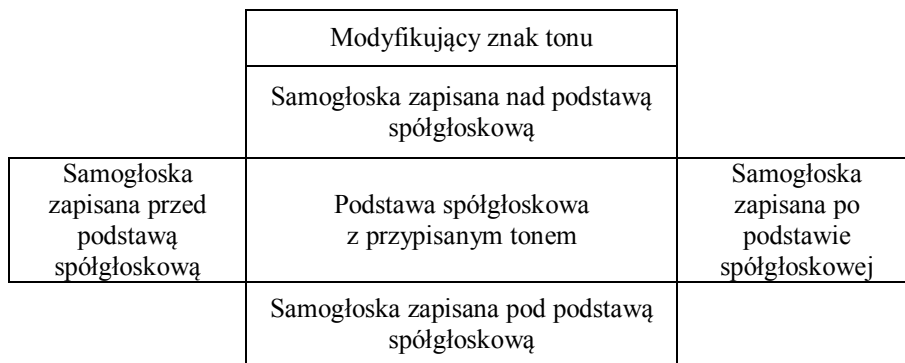

Diagram 1. Budowa sylaby w języku laotańskim, za: Lew S., A linguistic analysis of the Lao writing system and its suitability for minority language orthographies, listopad 2013, Writing Systems Research 6(1):25-40, https://www.researchgate.net/publication/271400999_A_linguistic_analysis_of_the_Lao_writing_system_and_its_suitability_for_minority_language_orthographies

Tony

Każda sylaba w języku laotańskim posiada podstawę spółgłoskową wskazującą ton, może także posiadać znak tonu modyfikujący ton przypisany spółgłosce. Rzeczywista wartość tonalna przypisana przez znak tonu zależy od klasy spółgłosek, do której jest dodawany.

W oficjalnym języku laotańskim wyróżnia się sześć tonów: niski, średni, wysoki, wznoszący, wysoko wznoszący, niski opadający. Istnieją cztery znaki tonalne, w tym najczęściej używane są dwa pierwsze, które mogą występować ze wszystkimi klasami spółgłosek:

- ◌̇ – ton pierwszy (*maiek*);
- ◌̈́ – ton drugi (*maitho*);
- ◌̈́̇ – ton trzeci (*maitri*);
- ◌̈́̈́ – ton czwarty (*maichattawa*).

Spółgłoski niskie ງ, ມ, ນ, ລ, ອ poprzedzone literą ຫ, stają się spółgłoskami wysokimi. Brak konsensusu co do wymowy tonu laotańskiego, nawet dla standardowego dialektu Wientian.

Znaków tonów nie należy latynizować np. ນາ, ນ່າ, ນ້າ, ນື້າ, ນໍ້າ → na.

Inne znaki

ᨧ – znak duplikacji (powtórzenie słowa), np.: ຄຳວ່າ → xèoxèò (‘pyszne’), ຕອນເຊົ້າ → tonsaotonsao (‘wczesnie rano’);

◌̄ – znak wskazujący wyciszone spółgłoski;

◌ – elipsa, która jest również używana do wskazania pominięcia słów, fragmentu tekstu, skracania słów;

◌₁ – przestarzały symbol wskazujący na skróconą formę frazy np. przy cytowaniu imion królewskich;

◌ᨧ – znak oznaczający „i tak dalej”.

W języku laotańskim nie stosuje się spacji między wyrazami. Służą one oddzieleniu wypowiedzi lub zdań. W tradycyjnych zdaniach nie używa się znaków interpunkcyjnych, a pytania mogą być określane przez słowa pytające w zdaniu. W bardziej współczesnym piśmie znaki interpunkcyjne zapożyczane są z języka francuskiego, np.: !, ?, (...), „”, (-), (...).

Cyfry

ᨀ – 0

ᨁ – 1

ᨂ – 2

ᨃ – 3

ᨄ – 4

ᨅ – 5

ᨆ – 6

ᨇ – 7

ᨈ – 8

ᨉ – 9

Bibliografia:

1. Appen Butler Hill, *Language Specific Peculiarities Document for Lao as Spoken in Laos*, https://catalog.ldc.upenn.edu/docs/LDC2017S08/LSP_203_final.pdf
2. Britannica, *Lao Language*, <https://www.britannica.com/art/Lao-literature>
3. The World Factbook, *Laos*, 7.06.2024, <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/laos/#people-and-society>
4. Główny Urząd Geodezji i Kartografii, Komisja Standaryzacji Nazw Geograficznych poza Granicami Rzeczypospolitej Polskiej, *Zasady latynizacji pisma laotańskiego*, <https://www.gov.pl/web/ksng/zasady-latynizacji>
5. Home Office UK, *Romanization of Lao, BGN/PCGN 1966 Agreement*, https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5ab4e2e4e5274a1aa2d4146d/ROMANIZATION_OF_LAO.pdf
6. Laoconverter.info, *MoH 2020 – Development*, <https://laoconverter.info/development.html>
7. Lew S., *A linguistic analysis of the Lao writing system and its suitability for minority language orthographies*, *Writing Systems Research* 6(1):25-40, https://www.researchgate.net/publication/271400999_A_linguistic_analysis_of_the_Lao_writing_system_and_its_suitability_for_minority_language_orthographies
8. Library of Congress, *Lao*, <https://www.loc.gov/catdir/cpsd/romanization/lao.pdf>
9. Max Planck Gesellschaft, *Numeral Systems of the World Languages*, Language name and location: Northeastern Thai [Refer to Ethnologue], <https://lingweb.eva.mpg.de/channumerals/Thai-Northeastern.htm>
10. UNGEGN, *Report on the current status of United Nations Romanization Systems for Geographical Names Compiled by the UNGEGN Working Group on Romanization Systems*, Version 4,0, https://www.eki.ee/wgrs/rom2_lo.pdf
11. University of Cambridge, *Language Centre Resources*, Lao, <https://www.langcen.cam.ac.uk/resources/langl/lao.html>
12. Wikipedia, *Lao Script*, https://en.wikipedia.org/wiki/Lao_script

Klawiatura laotańska on-line:

1. Branah, <https://www.branah.com/lao>